

Рецензия

на дисертационния труд на Боян Баханов „Правните норми като езикови конвенции“ за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по научна специалност 2.3 Философия (Философия на културата, политиката, правото и икономиката (Философия на езика)), Научен ръководител проф.дфн Анета Карагеоргиева Катедра Философия, Философски факултет, СУ „Св. Климент Охридски“

Преди да участвам онлайн в предварителното обсъждане не познавах лично автора на дисертационния труд, но бях виждал негови сериозни публикации в списанията „Философия“ и „Философски алтернативи“ по темата за правните норми. На обсъждането той ми направи много добро впечатление със своята убеденост в изказваните тези и смелостта да поддържа дискусии такива. Определено мога да кажа, че оформлението, формулирането на целите и задачите, конструирането и аранжирането на изводите в предложената работа ми допадна и свидетелства за висока философска и правна ерудираност, както и за изследователски нюх и професионализъм.

Дисертантът покрива наукометричните изисквания с една публикация в WoS и три в рецензирани издания, което е достатъчна предпоставка за успешна защита. Процедурата му е изпълнена според ЗРАСРБ в Катедра „Философия“ на СУ „Св. Климент Охридски“.

Обща характеристика на дисертацията

Дисертацията е в общ обем от 208 стандартни страници и се състои от увод, три големи глави, раздробени на три части и множество по-малки фрагменти и заключение. Списъкът на използваната литература включва 127 източника, от които 83 са на български език, 34 на английски. Авторът познава добре не само българските постижения във философията и общата теория на правото по темата за правните норми, но и ключовите

произведения в традицията на аналитичната философия, на които стъпва, за да аргументира своите тези. От особено методологично значение в аргументацията на Баханов са идеите на Л. Витгенщайн от „късния“ му период за езиковите конвенции и значението като употреба, както и възгледите на Д. Люис за конвенционалния характер на езиковите правила.

Боян Баханов си поставя за цел да изследва правните норми като езикови конвенции, както и да установи кои фактори влияят върху тях, отделяйки конвенционалното от неконвенционалното значение в езика на закона. Обект на изследването му са правните норми, а предмет – езиковите конвенции. Той подробно аргументира тезите, че правото е система от социални конвенции, а правните норми са свързващ елемент, който инкорпорира в себе си цялата правна система.

В рецензията за предварителното обсъждане представих критичен коментар по отношение на третирането на истинността на правните норми и се радвам да намеря отговор в окончателния вариант на текста. В третата глава на първата част той се опитва да обоснове тезата, че „правните норми създават една идеална от гледна точка на правото действителност или префиксиран контекст, където нормата винаги е истинна по силата именно на този префикс“. Коментарът ми бе, че предвид невъзможността тяхната истинност да бъде представена чрез логическото понятие за модел, това не е безспорно, поне в съвременните изследвания върху правната логика, с изключение на някои, развивани в натуралистки дух. Самите формулировки на норми не са истинни или неистинни, а деонтичните пропозиции, които казват, че дадена норма е валидна или не в дадена правна система. Като отразяваща идеално задължение в света на дължимото нормата не може да бъде истинна, поне в смисъла на кореспондентната теория, а само в кохерентистки контекст като съгласувана с неговата реализация. Баханов основателно тръгва по такъв път на аргументация като се позовава на

антиреализма на Дъмет. Той убедително отстоява тезата, че правната система изгражда една идеална действителност – светът на онова, което трябва да бъде. Това се разглежда като префикс и по силата на това изразеното от тях съдържание винаги се реализира като истинно в префикса (възможния свят).

Интересна е тезата на дисертанта, развита във втората глава, че запазването и функционирането на правото като всеобщ нормативен регулатор, отразяващ общовалидни правила за поведение до всички адресати на съответното правило, има нужда от една презумпция за конвенционалност. Той тълкува в полза на тази идея всички интерпретативни изисквания за еднозначност и яснота при формулирането на нормативните актове. Концепцията за конвенционалния характер на правните норми намира и по-подробно представяне в отграничаването на три типа значение, което в методологичен аспект следва теорията на Остин за речевите актове.

Като позитив на изследователските усилия на дисертанта бих отбелязал и опитът в третата глава да се разшири концепцията до международното право и правото на ЕС.

Научни постижения в дисертационния труд

Научните постижения на дисертанта представляват поставяне на актуални проблеми на съвременната философия на правото в контекста на познати теории, което позволява да бъдат потърсени и аргументирани иновационни решения с приложно значение. Сред методологичните инструменти на неговия анализ са концепциите на Витгенщайн от „късния“ му период, антиреализма на Дамет и теорията на Грайс.

Първото от тях произтича от неговия поглед към същността на правото в аспекта на неговото възникване и развитие. В българската

философско-правна литература Живко Сталев е инициатор на подобен подход само, че той набляга на биологичните предпоставки. Баханов тръгва от тезата за конвенционалния характер на социалните правила, регулиращи междуличностните отношения в предправната обществена организация В хода на развитието на обществото се осъществява тяхната трансформация като властнически институционални правила.

Иновативен е и подходът на дисертанта към проблема за оценката по истинност на правните норми. Известно е, че валидността на нормите има същите свойства, както истинността. С помощта на деонтичната логика и семантиката на възможните светове Баханов ги представя като изграждащи префиксиран контекст или възможен свят, в който нормата винаги следва да бъде истинна по силата на префикса. Онтологически неговата теза стъпва на антиреализма на М. Дамет. Удачна е идеята за обвързване на стойността по истинност с процеса на правната реализация на нормата в реалния свят.

Новаторски по отношение на българската философско-правна литература е неговият поглед към правните норми като езикови конвенции като дисертантът дори отстоява тезата, че определени конвенционални пластове могат да бъдат отличени в езика на закона.

Прилагането на теорията на П. Грайс към езика на нормативните актове е интересна идея и затова съотнасянето на неговите комуникативни максими с избрани нормативни изисквания също има значение на научно постижение.

Високото ниво на теоретична подготовка на дисертанта не само по философия, но и в правните науки се разкрива в третата част, в която той разглежда международното публично и частно право, както и правото на ЕС като източници на нови езикови конвенции във вътрешното право на съответните страни. Той е склонен да защитава революционната идея, че

единствено споделеният юридически дискурс като единна система от правила и тълкувателни способности е този, чрез който може да се постигне еднозначност и конвенционална езикова употреба между отделните държави.

Накрая ще отбележа в критичен план единствено несъгласието си правната норма да се разглежда като „сложен предикат“, който обединява множество потенциални референти и множество потенциални реализации. Една норма може да съдържа различни предикати. Може би с това е свързано и разглеждането на разпоредбите като езиков израз на нормите. В своите книги съм аргументирал тезата, че тази идентичност е далеч по-сложна – една и съща разпоредба може да послужи за извеждането на повече от една правна норма и обратно – елементи от една норма могат да се намерят в различни разпоредби. Конвенционалността на правните норми се появява в когнитивния процес в съзнанието, а не е еднозначно представена в езиковия израз.

Бих посъветвал дисертанта и да помисли дали концепцията за конвенционалния характер на правните норми в техния езиков израз не се нуждае от едно допълване с една концепция за делиберативната демокрация, която да обоснове възможността адресатите на правото да се почувстват негови „творци“. За постигане на реална конвенционалност, или общоприемливост, не е достатъчно да се разбира значението на думите от всички. Страхувам се, че вярата на дисертанта в единното и непроменимо значение на правната норма, независимо от интерпретативните разлики, може да се окаже път към авторитарни ограничения. Правната повеля може да е разбираема, но да стимулира противоправно поведение, ако е наложена авторитарно и накърнява човешки права. Така беше например с ограниченията и суспендирането на конституционните права около пандемията и хората в демократичните страни го разбраха и реагираха чрез

протести. А и при Витгенщайн, на чиито идеи за конвенционалността на езиковите актове Баханов се позовава, решението на езиковата общност поддържа нормативността на езиковите правила като общоприети диспозиции за езиково поведение. Чрез осмислянето на раждането на правото в демократичните процедури на колективно обсъждане и рационална дискусия би могло да се търси път към реално съгласие. По този начин би могло да се потърси оправданието на колективното съгласие с определени правни актове и реформи.

Заклучение

Независимо от изказаните бележки и препоръки, искам да поздравя докторанта за успешната работа и новаторското по дух изследване. В заключение бих желал да изразя своето изключително позитивно отношение към дисертационния труд на Боян Баханов и да заявя, че убедено ще гласувам положително за присъждането му на образователната и научна степен „доктор“.

РЕЦЕНЗЕНТ:

(проф.дн Вихрен Бузов,
Философски факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“)